

Katechetyczne i psychologiczne aspekty przynależności do wspólnoty Kościoła w okresie wczesnej adolescencji

Catechetical and Psychological Aspects of Belonging to the Church Community in Early Adolescence

MONIKA DACKA

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, monika.dacka@kul.pl

TOMASZ KOPICZKO

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, t.kopiczko@uksw.edu.pl

Streszczenie: Okres wczesnej adolescencji zarówno z punktu widzenia katechetyki, jak i psychologii budzi wiele trudności, a zarazem stanowi wyzwanie dla refleksji naukowej i praktyki wychowawczej. Celem tego artykułu jest podjęcie interdyscyplinarnej refleksji nad przynależnością do wspólnoty Kościoła osób w okresie wczesnej adolescencji. Efekty podjętych poszukiwań naukowych pozwoliły na realizację celu w trzech istotnych punktach. Po pierwsze, scharakteryzowano okres wczesnej adolescencji z uwzględnieniem potrzeby przynależności. Po drugie, zostały ukazane wyzwania społeczne i kulturowe, które stanowią kontekst dorastającego człowieka. Po trzecie, wskazano na konkretne propozycje rozwiązań zmierzających w kierunku praktyki wychowywania w wierze. Dzięki zastosowaniu metody analitycznej i syntetycznej przebadano szereg tekstów teologicznych, psychologicznych oraz poddano analizie badania empiryczne. Pozwoliło to na wypracowanie wniosków oraz wskazanie potrzeby troski o właściwe relacje osobowe, wrażliwe towarzyszenie osobom młodym, prawidłowe przeniesienie doświadczeń oraz dbałość o poczucie wspólnoty.

Słowa kluczowe: wczesna adolescencja, wspólnota Kościoła, potrzeby, towarzyszenie

Abstract: From the point of view of both catechetics and psychology the period of early adolescence raises many difficulties and at the same time poses a challenge for scientific reflection and educational practice. The aim of this article is to undertake an interdisciplinary reflection on belonging of people to the community of the Church in early adolescence. The results of the undertaken scientific research have made the aim possible to be fulfilled in three important aspects. Firstly, the period of early adolescence was characterised taking into account the need to belong. Secondly, the social and cultural challenges that constitute the context of adolescence are shown. Thirdly, concrete proposals for solutions towards the practice of faith education are indicated. Through the use of an analytical and synthetic method, a number of theological and psychological texts, but also empirical studies, have been examined. It allowed us to develop conclusions and to point out the need for concern for proper personal relationships, sensitive support of young people, correct transference of experiences and care for a sense of community.

Keywords: early adolescence, Church community, needs, accompaniment

Wczesna adolescencja, czyli wiek 10/12 do 16 lat, to jeden z kluczowych okresów w religijnym rozwoju człowieka. Dziecko, a później osoba młoda, ma zazwyczaj możliwość doświadczyć innych wspólnot. Jest to czas wzmożonych poszukiwań

wartości, światopoglądu oraz przejawiania krytycznych postaw wobec autorytetów. To także okres mniej lub bardziej udanego rozeznawania i budowania własnej tożsamości oraz odkrywania własnego miejsca w świecie. Młody człowiek poszukuje możliwości kształtowania, pogłębiania swojego rozwoju poznawczego, uczuciowego, społecznego, a także religijnego. W tym okresie dokonuje się wprowadzenie w bardziej autonomiczne życie chrześcijańskie. Nie może to być proces automatyczny, lecz powinien opierać się na autentycznym doświadczeniu inicjacji i wspólnoty (Samulnik 2022, 143; DK 241–44).

Pragnąc określić problem badawczy, należy podkreślić trudną sytuację życiową, w której znajdują się młodzi ludzie w okresie wczesnej adolescencji. W tym okresie w wyraźny sposób ukazuje się ich potrzeba przynależności do grupy. Jest to istotne w perspektywie kolejnych kroków w rozwoju religijnym. Obserwacja rzeczywistości wskazuje na to, że w kwestii wiary i religijności niewystarczające są już nakazy rodziców lub wychowawców. Konieczna jest natomiast potrzeba ukonstytuowania się własnej tożsamości oraz wynikająca z niej umiejętność podejmowania samodzielnych decyzji. Tylko wtedy pojawi się szansa na trwałą i świadomy wybór odnalezienia miejsca we wspólnocie. W przeciwnym przypadku oraz przy braku odpowiedniego wsparcia osoby we wczesnej adolescencji dość często odchodzą od praktykowania wiary we wspólnocie Kościoła.

Celem niniejszego artykułu jest wyakcentowanie poprzez interdyscyplinarną refleksję istotnych z naukowego punktu aspektów przynależności do wspólnoty Kościoła w okresie wczesnej adolescencji. Cel ten zostanie zrealizowany w trzech punktach. Po pierwsze, zaprezentuje się elementy charakterystyczne dla okresu wczesnej adolescencji i potrzeby przynależności. Po drugie, będą nakreślone podstawowe wyzwania społeczne i kulturowe, z którymi spotyka się dorastający człowiek. Po trzecie, wskaże się konkretne propozycje rozwiązań, zmierzających w kierunku praktyki wychowywania w wierze. Całość rozważań o charakterze psychologiczno-katechetycznym zmierza w kierunku wypracowania rozwiązań praktycznych pozwalających lepiej zrozumieć rozwój i funkcjonowanie nastolatków oraz ich miejsce we wspólnocie Kościoła. Rozwiązania te mają stanowić próbę odpowiedzi na pogłębiającą się sekularyzację, a jednocześnie na nowo wskazać duszpasterzom, wychowawcom i katechetom, jak należy postępować wobec ludzi młodych, którzy rozeznają swoją wiarę. Obszar źródeł obejmuje dokumenty Kościoła, publikacje z zakresu teologii, psychologii oraz wybrane badania empiryczne.

1. Specyfika funkcjonowania młodzieży w okresie wczesnej adolescencji

Adolescencja bywa określana jako czas przejściowy między etapem dzieciństwa a dorosłości, trwającym od 10/12 do 20/23 roku życia (Oleszkowicz and Senejko 2011, 259). W okresie dorastania występują dwa podokresy: wczesny (10–16 rok życia) oraz późny (17–20/23 rok życia) (Oleszkowicz and Senejko 2011, 259). Adolescencja opisywana jest jako dynamiczna faza rozwoju i intensywnych zmian o charakterze biologicznym, społecznym i psychologicznym. Młodzi ludzie w okresie dorastania eksperymentują w nowych rolach, zadaniach, realizują własne pragnienia, cele, dokonują samodzielnych wyborów i próbują podejmować niezależne decyzje (Segiet 2015, 7). Zachodzące w tym okresie życia przemiany przyczyniają się również do zmian religijnego i duchowego funkcjonowania młodych ludzi.

Okres wczesnego dorastania cechuje się intensywnymi zmianami o charakterze biologicznym, intelektualnym, emocjonalnym, społecznym i moralnym (Rydz 2007, 25–32). Nastolatki w tym czasie uzyskują większą świadomość i wrażliwość dotyczącą własnego wyglądu oraz przejawiają skłonność do porównywania się z innymi (Zuhri 2023, 48). Okresowi dorastania towarzyszy również duża labilność i silne reakcje emocjonalne, podporządkowanie grupie rówieśniczej, nasilona konfliktowość z rodzicami (Bardziejewska 2005, 356). Dostrzegalna jest również dysproporcja między realnym postrzeganiem znaczenia danej sytuacji, a tworzeniem jej wyobrażeń. W tej fazie rozwoju nastolatek angażuje się w działania związane z edukacją, podejmuje nowe role oraz zaczyna ukierunkowywać się na wartości społeczne (Gaś 2015, 9). Wczesny etap dojrzewania postrzegany bywa jako czas chaotycznej, burzliwej aktywności, podążania za szlachetnymi, lecz często nierealnymi pragnieniami. Młodzież kwestionuje dotychczasowy system wartości, poglądy, poszukuje celu i sensu życia. Nastolatki zaczynają myśleć krytycznie o swoich przekonaniach, wierzeniach. Poddają testowaniu kulturowy przekaz rodzinny (Magaldi-Dopman and Park-Taylor 2010, 42).

Okres dojrzewania to również najbardziej wrażliwy etap duchowego i religijnego rozwoju (Good, Willoughby, and Fritjers 2009, 35). W tej fazie rozwoju młodzież poszukuje i odnajduje poczucie przynależności we wspólnocie wyznaniowej (Ebstynne King 2003, 200). Religia daje nastolatkom możliwość poszukiwania i odkrywania własnej tożsamości przez oddziaływanie społeczne, ideologiczne, duchowe oraz promowanie pozytywnej samooceny (Ebstynne King 2003, 197). W okresie dorastania młodzież może porzucać również swój dotychczasowy system wierzeń, wyznawane wartości oraz wycofywać się ze wspólnot religijnych. Proces ten określany bywa jako dekonwersja, czyli „głębokość i intensywność zmiany biograficznej, która może być związana z niewiarą i/lub brakiem przynależności” (Paloutzian et al. 2013, 408).

W okresie dorastania światopogląd, preferowane wartości i system wierzeń charakteryzują się dużą niestabilnością. Młody człowiek zaczyna poszukiwać idealnego wzorca identyfikacji i odniesienia. Może przy tym doświadczyć poczucia bezsensu życia oraz niezgodności przekonań czy podejmowanych zachowań ze społecznie oczekiwanymi standardami funkcjonowania (Chęć 2020, 43).

Pojawiające się wokresie dorastania trudności i dylematy stanowią wynik braku równowagi między możliwościami nastolatka a dyspozycjami rozwojowymi. Przejawia się to w sprzecznościach widocznych w podejmowanych działaniach. Z jednej strony towarzyszy im duża pewność siebie, poczucie mocy i siły, z drugiej zaś zmagają się z brakiem wiary we własne możliwości (Mastalski 2007, 56).

W okresie wczesnej adolescencji dochodzi do swoistego napięcia pomiędzy potrzebą przynależności a poczuciem przynależności. To właśnie w tej przestrzeni może dojść do rozwoju religijnego i znalezienia własnego miejsca we wspólnocie Kościoła. Należy zauważyć, że to właśnie w tej rzeczywistości zachodzą zmiany w rozwoju religijności i wierzeń młodzieży (Goeke-Morey et al. 2014, 750). Według Jamesa Fowlera (1981, 258–62) oraz Jamesa Fowlera i Mary Dell (Fowler and Dell 2010, 39–40) w okresie dojrzewania zachodzi „syntetyczno-konwencjonalny” etap wiary, któremu sprzyjają zmiany w funkcjonowaniu poznawczym oraz przyjmowanie perspektywy interpersonalnej umożliwiające młodzieży zrozumienie realnego obrazu Boga. Uwzględniając teorię przywiązania postawy wobec Boga, mogą mieć one znaczenie dla tworzenia oceny Stwórcy, budowania bezpiecznej postawy, poszukiwania i zaangażowania w więzi, zwłaszcza w sytuacji poznawania siebie i uzyskiwania niezależności od środowiska rodzinnego (Goeke-Morey et al. 2014, 750). Budowana bliska relacja z Bogiem może spełniać funkcję ochronną dla nastolatka przed problemami psychologicznymi oraz sprzyjać rozwojowi mechanizmów związanych z promowaniem radzenia sobie z trudnościami (Ano and Vasconcelles 2005, 462–63), zapewniać wsparcie społeczne oraz potrzebę przynależności (Greenfield and Marks 2007, 246–47). W okresie adolescencji młodzi ludzie są zdolni budować bardziej złożone, osobiste reprezentacje Boga (Fowler and Dell 2010, 39–40) w powiązaniu z zachodzącymi zmianami rozwojowymi w zakresie rozwoju przywiązania, przynależności i samoświadomości.

Przynależność to jedna z podstawowych potrzeb, definiowanych przez Abrahama Masłowa (1943, 380–81). W okresie adolescencji wiąże się ona z poszukiwaniem miłości i akceptacji, również w przestrzeni życia religijnego. Polega to na odnalezieniu własnego miejsca w danej społeczności. Czymś naturalnym jest fakt, że człowiek potrzebuje kontaktów z innymi ludźmi, odczuwa chęć bycia ważnym i dostrzeganym przez nich. Zwłaszcza w okresie dorastania przynależność jest jedną z najważniejszych, a zarazem najtrudniejszych do osiągnięcia potrzeb. Człowiek młody, przechodzący swoistą transformację tożsamościową, potrzebuje akceptacji. Ma to szczególne znaczenie w przestrzeni życia religijnego, gdzie odkrywanie świata wartości dokonuje się na drodze poszukiwań i własnych doświadczeń, a nie na drodze nakazów,

co często można zaobserwować w praktyce wychowania religijnego. Istotnego znaczenia nabiera zachodząca zależność między wolnością wychowanka a autorytetem wychowawcy (Rawicka 2020, 137).

Przywiązanie łączy się z potrzebą przynależności. Ma duże znaczenie dla rozwoju człowieka i jego dobrego samopoczucia (Skymba et al. 2022, 1565). Każda osoba posiada pewną wrodzoną zdolność do tworzenia i wchodzenia w relacje z innymi (Baumeister and Leary 1995, 499). Stabilne i pozytywne kontakty z ludźmi zapewniają poczucie wzajemnej troski i ukierunkowują na wspólne dobro. Relacje z drugim człowiekiem zapewniają poczucie bezpieczeństwa, stabilności emocjonalnej i wzajemnej troski (Baumeister and Leary 1995, 500). Według Shelly Gable (2005, 176) potrzeba przynależności motywuje do osiągania pozytywnych efektów, natomiast strach przed odrzuceniem przyczynia się do powstania pesymistycznych postaw i sprzyja skłonności do unikania podejmowania wyzwań. Potrzeba przynależności wiąże się również z doświadczaniem poczucia bliskości tożsamości (Kohut 1977, 220–23) czy emocjonalnego dzielenia się (Lee and Robbins 1995, 239–40).

Poczucie przynależności może wynikać z częściowej lub całkowitej realizacji potrzeby przynależności. Skutkiem tego jest zaangażowanie się w określone środowisko, w którym osoba zaczyna stawać się jego integralną częścią (Malik and Malik 2023, 3). Młody człowiek, zgodnie z założeniami teorii tożsamości społecznej (Tajfel 1972, 272), nabywa tożsamość społeczną, czyli uzyskuje wiedzę, że należy do określonej grupy, która ma dla niego określoną wartość i znaczenie emocjonalne dla jego przynależności. Młodzież jest w dużej mierze świadoma świata społecznego przez określanie w nim swojego miejsca. Młodzi ludzie dokonują klasyfikacji innych, należących do swojej grupy lub zewnętrznej, na podstawie: kategoryzacji (odniesienie i przypisywanie siebie oraz innych do określonych kategorii), tożsamości (identyfikacja i dostosowanie do norm grupy) i porównywania społecznego (porównywanie własnej grupy z innymi).

Potrzeba przynależności stanowi zatem istotny konstrukt w aspekcie psychologicznym i teoretycznym (Arslan 2021, 71). Realizacja potrzeby przynależności jest zatem fundamentem dla motywacji budowania i utrzymywania pozytywnych relacji z innymi we wspólnocie ludzi wierzących (Baumeister and Leary 1995, 497). Bonnie Hagerty i współpracownicy (1992, 173) definiowali poczucie przynależności jako „doświadczenie osobistego zaangażowania w system lub środowisko, tak aby osoby czuły się integralną częścią tego systemu lub środowiska” (1992, 173). Z kolei zdaniem Kelly-Ann Allen i współpracowników poczucie przynależności jest ważne dla dzieci w każdym wieku, szczególnie zaś jest istotne wobec specyficznych potrzeb młodzieży w wieku 12–18 lat (2018, 3). Na gruncie religijnym, gdzie kształtuje się tożsamość własnego miejsca we wspólnocie, umożliwia ono budowanie więzi z innymi, pozwala wzmocnić pewność siebie oraz kreować świat wartości i wierzeń tożsamych ze specyfiką danej wspólnoty religijnej (DK 249–50).

Analizując przynależność religijną i wyznaniową, należy uwzględnić m.in.: ogólne ustosunkowanie do religii (negatywne, obojętne, pozytywne), stopień własnej wiary (poszukujący, obojętny, niezdecydowany, wierzący, głęboko wierzący) oraz przekaz wartości religijnych w środowisku rodzinnym i własne odniesienia do religii (Mariański 2022, 6–7).

Podsumowując powyższe spostrzeżenia dotyczące okresu adolescencji oraz potrzeby przynależności, warto podkreślić, że człowiek młody, wyrastający z okresu dzieciństwa i przechodzący w nową fazę życia, często może odczuwać dyskomfort, zwłaszcza w sytuacjach, kiedy inni (szczególnie rodzice lub wspólnota Kościoła) traktują go jak dziecko lub ignorują jego potrzeby życiowe. Należy zatem pamiętać, że dynamika rozwoju religijnego i odnalezienia własnego miejsca we wspólnocie Kościoła w okresie dorastania powinna uwzględniać nie tylko wymagania, ale przede wszystkim indywidualne potrzeby młodego człowieka. Należy zabiegać o warunki sprzyjające poszanowaniu jego osobowej godności oraz kształtowaniu własnej autonomii, a to z kolei stanowi dobry grunt do rozwoju współpracy i dialogu edukacyjnego.

2. Wyzwania społeczne i kulturowe wobec współczesnej młodzieży

Dokonując charakterystyki współczesnego społeczeństwa, zgodnie z teorią Artura Płazińskiego, w obecnej dobie dynamicznych zmian trudno jest wskazać jeden prąd myślowy, który rzutuje na życie człowieka. Dlatego najbardziej właściwym będzie mówienie o społeczno-kulturowej panoramie rzeczywistości (Płaziński 2019, 150). Jak zauważa Elżbieta Osewska, ponowoczesność, sekularyzacja, indyferentyzm oraz pluralizm religijny tworzą redukcjonistyczną wizję człowieka. Często jest to człowiek pozbawiony poczucia godności i wolności (Osewska 2020, 27–67). Bez wątpienia zatem współczesna kultura z wszechobecnym utylitaryzmem oraz indywidualizmem nie sprzyja dowartościowaniu osoby ludzkiej, zwłaszcza człowieka młodego, który próbuje odnaleźć swoje miejsce we wspólnocie Kościoła. W głębokim konflikcie stają bowiem potrzeby społeczne i indywidualne. Młody człowiek, tak często pozornie zaangażowany w liczne relacje, coraz częściej okazuje się być odizolowany zarówno od swoich bliskich, przyjaciół, jak i wspólnoty wiary. Personalizm katolicki ciągle konfrontuje się z oświeceniowymi teoriami Thomasa Hobbesa i Jeana-Jacques'a Rousseau opartymi na egoizmie i własnych interesach (Głębiński 2019, 122).

W kontekście wyzwań katechetycznych i psychologicznych nie sposób także nie zauważyć procesów globalizacji oraz postępu naukowo-technologicznego przyczyniających się do zmiany stylu życia, systemu wartościowania i wierzeń współczesnej młodzieży. Młodzi ludzie coraz częściej przyzwyczajają się do funkcjonowania w obszarze ciągłej zmiany – „zdolność do przeskakiwania niemal w sposób dowolny z jednego do drugiego dyskursu kulturowego, z jednego do drugiego stylu

życia, a nawet z jednej do drugiej formy tożsamości” (Melosik 2013, 165). Dynamika przemian zachodzących we współczesnym świecie powoduje utratę autorytetów, poczucia bezpieczeństwa, sensu życia wśród młodzieży (Cybal-Michalska 2010, 134). Wzrastająca samodzielność, podążanie za innowacją, różnymi opcjami wyborów, tworzenie silnie zindywidualizowanych projektów życiowych przyczyniają się do zmniejszenia znaczenia tradycyjnych poglądów czy punktów orientacyjnych (Gabriel 1994, 61). Zachodzące przemiany prowadzą do zmiany sposobu wyrażania religijności, która staje się coraz bardziej zindywidualizowana (Ziebertz, Hermans, and Riegel 2010, 422). Bez wątpienia te wszystkie zjawiska społeczne utrudniają kształtowanie dojrzałej osoby wierzącej. Nie tworzą one także kontekstu, w którym człowiek młody może znaleźć właściwą sobie przestrzeń we wspólnocie Kościoła.

Z punktu widzenia rozwoju wiary szczególnie istotne są zjawiska, które w pewnym stopniu wpływają na styl funkcjonowania, system wartościowania i wierzeń współczesnej młodzieży. Należą do nich m.in.: ateizacja, brutalizacja, desocjalizacja czy eskapizacja. Pierwsze z nich związane jest z eliminacją Boga z przestrzeni publicznej. Ateizacja wpływa na zmianę systemu wartościowania i prowadzi do powstawania różnych kryzysów u młodych ludzi. Brutalizacja charakteryzuje się postępującą eskalacją przemocy i agresji wśród młodzieży. Desocjalizacja wiąże się z promowaniem egocentryzmu, egoizmu, łamaniem norm społecznych i wzorców kulturowych występujących w danym społeczeństwie. Młody człowiek coraz częściej podejmuje również ucieczkę od trudnych, wymagających wysiłku zadań, obowiązków, co wiąże się ze zjawiskiem eskapizacji (Gaś 2015, 8–9) przejawiającym się coraz częściej w składaniu niezobowiązujących do niczego obietnic oraz silnym pragnieniem doświadczenia przyjemnego życia.

Współczesny świat promuje hedonizm związany z dążeniem do przyjemności. Pogoni za szczęściem towarzyszy zmiana systemu wartościowania (przykreść kojarzona jest z nieszczęściem; cierpienie z przekleństwem). Aktualnie na znaczeniu zyskuje również materializm charakteryzujący się promowaniem stylu życia oparte go na posiadaniu określonych dóbr, czemu towarzyszy negowanie, a czasami wręcz zwalczanie wymiaru życia duchowego (Gaś 2015, 9–11). Przemianom ulega również religijność współczesnych społeczeństw. Zmiany w zakresie praktyk religijnych i wiary są rezultatem efektu pokoleniowego – każde kolejne pokolenie jest coraz mniej religijne niż poprzednie. Zauważalny jest wzrost osób niereligijnych (Gärtner 2022, 1). Dostrzegalne są również postępujące procesy sekularyzacyjne, które wiążą się coraz częściej ze zmianą form życia religijnego (Boguszewski and Bożewicz 2019, 32). W konsekwencji aktualnie religijność staje się bardziej kwestią osobistego wyboru, autentycznego zaangażowania i pogłębionych praktyk niż efektem międzypokoleniowego przekazu.

Okres dorastania postrzegany bywa z jednej strony jako czas zmian w zakresie przeżywania swojej własnej religijności przez młodzież. Dochodzi do procesu ukierunkowania na indywidualną, refleksyjną wiarę. Wbrew oczekiwaniom

duszpasterskim dochodzi wtedy często do gwałtownego odchodzenia od wspólnoty Kościoła. Taki stan rzeczy odzwierciedlają badania z ostatnich lat. Można wskazać chociażby badania CBOS (Grabowska 2021, 10), przeprowadzone wśród polskiej młodzieży. Wskazują one, że 71% wierzy w obecność Boga, natomiast 28,6% uznaje siebie za osoby niewierzące. W regularnych praktykach religijnych, np. w nabożeństwach, uczestniczy 23% młodzieży, zaś do braku zaangażowania w praktyki religijne przyznaje się 36% młodych ludzi (Grabowska 2021, 10). Badania Błażeja Dyczewskiego (2021), zrealizowane w ramach ogólnopolskiej diagnozy społecznej uczniów klas V–VIII szkoły podstawowej, wykazały, że 42% charakteryzowało siebie jako wierzących i praktykujących, 42,7% – jako niepraktykujących, ale wierzących, 15,3% – jako niewierzących. W prowadzonych badaniach widoczny był spadek liczby uczniów deklarujących wiarę religijną, który częściej dotyczył uczniów klas VII–VIII niż klas V–VI oraz częściej grupy dziewcząt niż chłopców (Dyczewski 2022, 141–42).

Z danych raportu *Kościół w Polsce 2023* wynika, że u 21% młodzieży powodem obojętności lub niewiary są „osobiste przekonania”. Około 20% badanych odczuwa niechęć do instytucji Kościoła, zaś 9% zniechęca wiedza o negatywnych doświadczeniach moralnych księży. Młodzież w 58% deklaruje, że źródłem wiary jest dla nich wychowanie religijne w rodzinie. Niespełna co piąty badany potrafi mówić o swojej wierze w kategoriach doświadczeń osobistych. Coraz mniejsze znaczenie dla rozwoju religijnego młodych ludzi ma również przykład rodziców. Zaledwie 16% badanych wskazuje na rolę świadectwa wiary jednego z rodziców. Świadczyć to może o tym, że rodzice dziś nie są już tymi, którzy wprowadzają w świat wiary. Ich rola jest właściwie znikoma.

Najnowsze badania wskazują także na swoisty kryzys w świecie wartości u ludzi młodych. Według danych raportu *Kościół w Polsce 2023* najważniejszymi wartościami dla badanych pozostają miłość i wielkie uczucie (52%). W dalszej kolejności wskazywane są: zaufanie i przyjaciele (51%), szczęście rodzinne (46%). Znalezienie miejsca w społeczeństwie jest ważne dla młodzieży szkół średnich (45%). Jedynie 10% młodzieży wskazało, że ważna jest dla nich wiara. Nie sposób jednak oprzeć się wrażeniu, że deklaracje co do wartości miłości, przyjaźni i rodziny pozostają jedynie na poziomie potrzeb, często niezaspokojonych. Natomiast należy zauważyć, że niemal połowa badanych w młodzieńczym okresie życia dąży do tego, aby odnaleźć właściwe sobie miejsce w życiu. Jest to zbieżne z naturalną potrzebą, która rodzi się i ma być zaspokojona w tym okresie życia. „Bycie sobą” wiąże się z umiejscowieniem siebie w czasie i przestrzeni umożliwia identyfikację społeczną połączoną z „byciem przynależnym i tożsamym z innymi” (Barbara Jankowiak and Wojtyńkiewicz 2018, 170).

O tym, że w kwestii rozwoju religijnego młodzi ludzie nie mają zaspokojonych podstawowych potrzeb, świadczyć mogą kolejne parametry badawcze raportu *Kościół w Polsce 2023*. Młodzież w prowadzonych badaniach wskazała, że oczekuje od Kościoła m.in. doświadczenia Boga (32,5%), wsparcia w sytuacjach trudnych (30%),

argumentacji za prawdziwością wiary (27%). Warto także zauważyć, że ponad jedna czwarta (26%) młodzieży niczego nie oczekuje od Kościoła. Jednocześnie około 35% nastolatków oczekuje od księży postawy gotowości do dialogu i rozmowy o sytuacjach kryzysowych doświadczanych przez młode osoby. Może to wskazywać, że z jednej strony wspólnota Kościoła, poszukując w sobie otwartości na ludzi młodych, winna stawać się bardziej wspólnotą „słuchającą i otwartą na dialog”. Z drugiej strony proste doktrynalne nauczanie nie gwarantuje owego kompromisu. Wydaje się, że daleko posunięta postawa apologetyczna to także zbyt odległa propozycja dla ludzi młodych.

Odwołując się do zaprezentowanych wyników badań dotyczących religijności młodzieży oraz założeń psychologicznych, można stwierdzić, że w pierwszym rzędzie należy zatroszczyć się o to, co wynika z podstawowych ludzkich potrzeb, takich jak: poczucie bezpieczeństwa, bliskości, przynależności, samorealizacji, bycie wysłuchanym, zrozumianym, szanowanym, uznanym, akceptowanym i kochanym. Kolejnym krokiem dopiero będzie poszukiwanie rozwiązań w kwestii przekazu treści wiary i moralności.

3. Poszukiwanie rozwiązań

Poszukując konkretnych rozwiązań, warto odnieść się do klasycznej zasady teologicznej, która podpowiada, że należy się zatroszczyć o to, co stanowi naturę człowieka, a działanie łaski Bożej stanie się bardziej widzialne. Nie oznacza to oczywiście chęci ograniczania skuteczności tej łaski. Chodzi raczej o potrzebę współpracy z nią poprzez troskę o to, co stanowi naturę życia człowieka. Stąd też wydaje się, że konieczne jest spełnienie czterech warunków, które mogą wspomóc proces ugruntowania osobistej tożsamości religijnej i odnalezienie własnego miejsca we wspólnocie Kościoła przez ludzi młodych. Po pierwsze, należy dołożyć wszelkich starań w celu wypracowania zdolności kształtowania relacji na poziomie osobowym. Po drugie, należy okazać wrażliwość na potrzeby osób młodych. Po trzecie, wspólnota Kościoła musi zatroszczyć się o prawidłowy przebieg tzw. procesu przeniesienia. Po czwarte, należy z autentyczną wiarą wspierać ludzi młodych, aby odnaleźli oni swoje miejsce we wspólnocie Kościoła w wymiarze lokalnym. Ten czwarty warunek można jednocześnie uznać za owoc całego wysiłku wychowawczego, katechetycznego i duszpasterskiego.

3.1. Troska o relacje

Odnosząc się do obrazu Chrystusa nauczającego, nie sposób nie zauważyć, że Mistrz z Nazaretu, jako doskonały Nauczyciel i Pedagog, troszczył się o relacje z ludźmi. To właśnie w krajobraz zwyczajnych ludzkich spotkań jest wpisane piękno orędzia

zbawczego, z którym Chrystus przychodzi do człowieka (DK 107). Poprzez realizację swojego powołania względem osób młodych rodzice i katecheci uczestniczą w misji Jezusa. Polega ona na prowadzeniu do synowskiej relacji z Ojcem. Owa relacja o charakterze nadprzyrodzonym jest możliwa lub jest o wiele bardziej skuteczna, kiedy człowiek ma właściwe doświadczenie kontaktu na poziomie ludzkim. Ta troska o kształt relacji, jak podkreśla Dariusz Kurzydło, jest szczególnie istotna właśnie u ludzi młodych, którzy poszukują własnej przestrzeni na styku rzeczywistości aksjologicznych, kulturowych i religijnych (Kurzydło 2021, 137).

Owa troska o relacje jest także widoczna w najnowszych dokumentach katechetycznych. *Dyrektorium* mówi wręcz o „dynamice relacyjnej”, która jest sposobem na współczesne duszpasterstwo (DK 301). Zgodnie z tą zasadą człowiek prowadzony przez Ducha Świętego (w wymiarze widzialnym przez rodziców i katechetów), mimo swoich własnych niedoskonałości, poszukuje rzeczywistego braterstwa (DK 303). Jak podkreśla papież Franciszek, cały proces ewangelizacyjny jest o tyle skuteczny, o ile dokonuje się w relacji „osoby do osoby”, to znaczy w zwyczajnych sytuacjach życiowych, takich jak: spotkanie, rozmowa, okazanie szacunku, wspólne przeżywanie radości, poświęcony czas (EG 127).

Powyższe założenia teologiczne znajdują swoje odzwierciedlenie także w kontekście psychologicznym. Wspólnota Kościoła, która staje dziś wobec człowieka młodego, jako warunek konieczny w realizacji swojego posłannictwa musi potraktować poważnie zadanie wprowadzania młodzieży w dojrzałe relacje interpersonalne. Punktem wyjścia mogą tu być relacje rodzinne, następnie rówieśnicze i szeroko pojęte relacje społeczne. Przy odpowiednim wsparciu katechetycznym powinny one zmierzać w kierunku relacji do Boga (Kopiczko 2020, 59). Wydaje się to o tyle istotne, że właściwie ukształtowane i bliskie relacje z Bogiem mogą spełniać funkcję ochronną przed problemami o charakterze psychologicznym, zapewniając wsparcie społeczne, poczucie przynależności do danej grupy w sytuacji doświadczania różnych trudności (Goeke-Morey et al. 2014, 752).

W konsekwencji można stwierdzić, że zaangażowanie religijne młodzieży, które jest owocem dobrze przeżywanych relacji, przyczynia się do rozwijania ich kompetencji społecznych; rodzi także poczucie odpowiedzialności społecznej (Wills, Yaeger, and Sandy 2003, 29–30). Widoczna jest swoista zależność. Z jednej strony zdolność do budowania relacji osobowych uzdalnia do relacji z Bogiem, a ta z kolei wzmacnia relacje społeczne z otoczeniem.

Należy zatem podkreślić, że religijność może sprzyjać większemu przywiązaniu do rówieśników. Nastolatki zaangażowani we wspólnoty religijne mają zazwyczaj więcej przyjaciół. W budowanych relacjach doświadczają intensywniejszej pomocy i wzajemnego wsparcia (Smith and Denton 2009, 218–21). Zdaniem Eveline Crone i Ronalda Dahla (2012, 642) w okresie adolescencji następuje zmiana nastawienia z perspektywy skoncentrowanej na sobie na ukierunkowaną prospołecznie. Młodzież w okresie dorastania zaczyna interesować się i angażować w budowanie

i odkrywanie nowych sieci społecznych, a za główny priorytet w swoich aktywnościach uznaje przynależność do określonej grupy czy wspólnoty osób (Smith and Denton 2009, 218–20).

We wspólnocie wyznającej wiarę może nastąpić proces wychowania do służby. Wspólnota religijna pobudza bowiem wrażliwość i promuje wartości prospołeczne. Może to owocować zaangażowaniem w służbę potrzebującym oraz szeroko rozumiane działania wolontariackie (Markstrom et al. 2010, 61).

3.2. Wrażliwość na dorastanie i dojrzewanie

Troszcząc się o rozwój wiary, wspólnota Kościoła nie może zapomnieć, że równoległe lub nawet uprzednio należy zatroszczyć się o właściwy rozwój osobowościowy. Często bowiem można dostrzec zjawisko, gdy osoby dojrzałe w wierze i posiadające ukształtowaną osobowość stawiają zbyt wygórowane wymagania osobom młodym. Potrzeba zatem świadomości, że okres adolescencji jest czasem podążania drogą ku dojrzałej osobowości, a osoba w przedziale wiekowym od 12 do 16 lat nie jest jeszcze w tej sferze w pełni ukształtowana. Jest to raczej czas dorastania, rozwoju i dojrzewania. Adekwatne wydaje się być określenie, którym posługuje się *Dyrektorium*, gdzie jest mowa o okresie „poszukiwania i dojrzewania” (DK 33). To zadaniem wspólnoty Kościoła jest wspomaganie ludzi młodych, aby jak najlepiej przeżyli ten okres.

Jak stwierdzają autorzy dokumentu, wiara i doświadczenie Boga rodzi się w sposób powolny. Jest to czas obejmujący „etapy następujące po sobie stopniowo i progresywnie. Taka ewolucja wpisuje się w samą biografię człowieka, który z czasem rozwija się i dojrzewa. Kościół cierpliwie towarzyszy swoim dzieciom w poszanowaniu rzeczywistego tempa ich dojrzewania, tą dbałością dając wyraz swojemu macierzyństwu” (DK 64). Rozważny katecheta czy wychowawca powinien zatem towarzyszyć młodemu człowiekowi na jego drodze dojrzewania. Oznacza to umiejętność słuchania, bycie cierpliwym, posiadanie kompetencji pedagogicznych i komunikacyjnych. Nie może być tu mowy o postawach narzucania, przymuszania czy towarzyszenia, które polega na wydawaniu poleceń lub karceniu. Odwołując się do własnego doświadczenia z okresu dojrzewania, katecheta lub rodzic powinien towarzyszyć w sposób radosny i twórczy. Tylko taka postawa może prowadzić do dojrzałości i dorastania zarówno na płaszczyźnie natury, jak i wiary (EG 169–93; DK 114).

W okresie adolescencji jednym z kluczowych procesów na drodze rozwoju wiary jest tzw. interioryzacja. Zjawisko to może być określone jako „osobiste, wewnętrzne zaakceptowanie wartości, które stanowią elementy składowe dojrzałej osobowości” (Offmański 2003, 184). Oznacza to, że całe doświadczenie religijne z poprzednich lat w okresie adolescencji jest poddawane osądowi rozumowemu. Potrzebna jest niejako akceptacja uprzednich doświadczeń i przyjęcie ich jako swoich własnych. Niepokojące staje się zjawisko, w którym – często na skutek nieodpowiedniego towarzyszenia przez osoby dorosłe – proces ten jest zachwiany i dochodzi do odrzucenia lub nawet

całkowitego zanegowania dotychczasowych przeżyć religijnych. Pragnąc wesprzeć człowieka młodego, aby ten proces przebiegał możliwie łagodnie i bezkonfliktowo, należy okazać wyrozumiałość. Istotne jest również przejawianie troski o ludzi młodych i ich rozwój na płaszczyźnie myślenia abstrakcyjnego, umacnianie ich autonomii w kontaktach międzysobowych. Należy również zatroszczyć się o odpowiedni bilans pomiędzy emocjami a dążeniami i pragnieniami, a przede wszystkim o odpowiedni kształt szeroko pojętej katechezy. Chodzi o właściwe proporcje i wymagania dostosowane do wieku zarówno w przestrzeni życia rodzinnego, parafialnego, jak i w odniesieniu do lekcji religii w szkole.

Zdaniem Marcina Malareckiego człowiek młody, który jest na etapie dorastania i dojrzewania, poszukuje aksjologicznych podstaw do kształtowania swoich postaw moralnych, świadomości, poszukiwania i odkrywania sensu swojego życia, formułowania własnej tożsamości. Stara się również samodzielnie pokonywać kryzysy i tworzyć własną hierarchię wartości. Światopogląd młodzieży i tworzony przez nią system wartości stanowią pewną próbę intelektualnego oraz wolicjonalnego ujmowania świata. Ma to wpływ na dokonywane oceny i motywacje do działania. Z racji na złożoność tego okresu dojrzewanie jest szczególnie istotnym, a zarazem trudnym etapem rozwojowym. Dlatego też potrzeba odpowiedniego towarzyszenia ludziom młodym w realizacji ich zadań i ról (Malarecki 2021, 58).

Z kolei Józef Makselon (1990, 292) dostrzega w fazie adolescencji wiele paradoksów, m.in. buntów, odejścia od wiary, ale i wiele nawróceń. Przyczyną takich tendencji jest niestabilność związana z wiekiem oraz podatność na oddziaływanie osób znaczących. Dorastanie to czas odrzucenia, modyfikacji wierzeń okresu dzieciństwa, często również etap przebudzenia religijnego. Troska o wiarę i swoistą równowagę duchową może okazać się pomocna w przewycięzaniu wielu niepokojów okresu adolescencji, jednakże wymaga wsparcia i towarzyszenia osób bardziej dojrzałych, które są w stanie towarzyszyć młodzieży w sposób odpowiedzialny.

Jak pokazuje niezmienna od lat praktyka katechetyczna, młodzi ludzie w okresie dorastania przejawiają z jednej strony niestałość, niepewność religijną, z drugiej strony wykazują tendencję do entuzjazmu, angażowania się w życie religijne, wspólnotowe (Murawski 1989, 71–72). Stąd też potrzeba rozsądnego towarzyszenia im w tym okresie. Owa troska wychowawcza winna wypływać z pedagogicznej wrażliwości na potrzeby człowieka młodego i winna być ukierunkowana na wspólne rozeznawanie. Młodzi ludzie w tym okresie powinni uczyć się samodzielnie podejmować decyzje. Potrzebują jednak do tego konkretnych, mądrych granic i wymagań. Pragnąc tego, aby ich wybory były właściwe, należy im towarzyszyć przy ich rozeznawaniu. Wydaje się to być szczególnie ważne wobec faktu, który wypływa z badań, gdzie odnotowuje się, że zaangażowanie w praktyki religijne może mieć wpływ na wyższą samoocenę oraz szacunek do siebie. Może także przyczyniać się do zmniejszonego ryzyka występowania uzależnień, a przede wszystkim umacniać w człowieku młodym doświadczenie przynależności (Wong, Rew, and Slaikeu 2006, 161–63).

3.3. Przeniesienie doświadczeń

Analizując panoramę doświadczeń religijnych ludzi młodych, można dojść do wniosku, że często jest ona dość uboga, bowiem w wychowaniu religijnym kładzie się duży nacisk na kształtowanie moralności, znajomość zasad, prawd wiary, modlitw. Stosunkowo rzadko pojawia się troska o rozbudzanie we wspólnocie Kościoła doświadczeń religijnych. Wydaje się, że zwłaszcza we współczesnym świecie, pędzącym w kierunku rozwoju ilościowego, owo doświadczenie religijne mogłoby stać się kluczem do zatrzymania ludzi młodych we wspólnocie. Co więcej, doświadczenie, przeżywane i pogłębiane, mogłoby stać się podstawą do odnalezienia właściwego sobie miejsca i zadania w tejże wspólnocie. *Dyrektorium*, charakteryzując ten okres życia, zwraca uwagę na przechodzenie od sytuacji znanej, pewnej do sytuacji czegoś nowego i niezbadanego. Jest to także czas przepracowania stworzonego w dzieciństwie obrazu Boga i Kościoła (DK 245–46).

Wrażliwość pedagogiczna nakazuje zatem w okresie dorastania troskę o relacje z rówieśnikami, dbanie o doświadczenie dynamicznej i osobowej relacji z Bogiem. Owa rzeczywistość, w której człowiek młody ma poczucie obecności i działania Boga, daje mu potwierdzenie istnienia świata transcendentalnego. Jak podkreśla Czesław Walesa, owo doświadczenie jest efektem kontaktów osoby ze światem naturalnym, wyrasta niejako ze świata naturalnego i z wiedzy na temat wiary i religii. Innymi słowy, może się ono pojawiać u człowieka na podstawie pozytywnych lub negatywnych codziennych przeżyć. Budowanie własnego zaufania do Boga lub poczucie otrzymanego od Niego wsparcia jest często efektem doświadczeń zaufania i bycia wspieranym przez bliskich. W konsekwencji otwartość na Boga i wspólnotę Kościoła może być pochodną otwartości na drugiego człowieka (Tatala and Walesa 2021, 39–40).

Poszukując sposobów wsparcia ludzi młodych w tym, aby odnaleźli swoje miejsce we wspólnocie Kościoła, oraz bazując na założeniach doświadczenia religijnego, wydaje się, że potrzeba odnieść się do jeszcze jednego zjawiska społeczno-psychologicznego, a mianowicie do tzw. „przeniesienia”. Zjawisko to, opisywane i podejmowane zazwyczaj w kontekście psychoterapii (Suszek, Wegner, and Maliszewski 2015, 346), może mieć także zastosowanie w kontekście społecznym, podejmowanym konkretnie w przypadku wspólnoty osób wierzących. Jest to zjawisko, które pojawia się stale w społecznych interakcjach i może być ukazane w kontekście pozytywnym. Badania wskazują, że osoby wchodzące do nowych społeczności mają skłonność do przypisywania nowo poznanym osobom cech dla nich istotnych i wynikających z dotychczasowego doświadczenia. W konsekwencji często na osoby nowo poznane przenoszone są cechy, zachowania, uczucia lub oczekiwania z osób znanych i cenionych dotychczas, np. rodziców. Ten proces, zazwyczaj przeżywany nieświadomie, może sprawić, że w danym miejscu osoba poczuje się dobrze lub źle, doświadczy akceptacji lub odrzucenia, ważności lub ignorancji (Walesa 1997, 117–20).

Obrazując to zjawisko konkretnym przykładem, można odnieść się do osób w okresie adolescencji, które w swoim domu rodzinnym często słyszały od rodziców słowa wyrażające ich więzi rodzinne. Mogły to być sformułowania typu: *jesteś dla nas ważny/ważna; pamiętaj, że Ciebie wspieramy; ufamy Tobie; jesteś naszą nadzieją; dobrze, że jesteś z nami* itp. Tymczasem wydaje się, że człowiek młody pojawiający się we wspólnotie kościelnej w konkretnej parafii niezwykle rzadko słyszy takie lub podobne słowa z ust duszpasterzy, katechetów lub innych wiernych świeckich. Co więcej, niejednokrotnie padają sformułowania przesadnego upomnienia lub krytyki odnośnie do wyglądu, stroju lub zachowania. Tymczasem warto w tym okresie wykazać nieco więcej wyrozumiałości i cierpliwości względem ludzi młodych (DK 248). Brak życzliwych słów, które mogą stwarzać dobre środowisko do odnalezienia swojego miejsca we wspólnotie, skutkuje często u ludzi młodych postawą buntu, zamknięcia, niechęci lub nawet ucieczką. Jedyнным motywem uczestniczenia we Mszy Świętej lub nabożeństwie staje się przymus lub potrzeba zdobycia podpisu do indeksu.

Jak podpowiada praktyka psychologiczna, należy zatem wykazać w tym okresie wyjątkową wrażliwość na obecność ludzi młodych we wspólnotie Kościoła. Pamiętając, że okres dzieciństwa, dorastania, a przede wszystkim młodość to czas intensywnego uczenia się, gromadzenia nowych doświadczeń (Vander Zanden 1984, 125), warto dostrzegać i podkreślać obecność poszczególnych grup w całej panoramie parafialnej.

Teorie pedagogiczne podpowiadają, że młodzi ludzie, wynosząc pewne doświadczenia z dzieciństwa, w okresie dorastania poszukują identyfikacji z określonymi osobami, grupami, w tym grupami o charakterze wyznaniowym. Proces identyfikacji umożliwia im uzyskanie nowych zachowań, doświadczeń, rozwijanie nowych postaw, motywacji, uczuć, a także realizację własnych pragnień (Bandura 1971, 255). Młody człowiek dąży do „bycia takim jak” osoba, grupa, z którą się utożsamia (Winch 1962, 12, 24). Będzie to jednak możliwe przy odpowiednim wsparciu całej wspólnoty, która tworzy środowisko rozwoju wiary.

Warto w takim kontekście zauważyć także możliwe schematy zachowań i oddziaływań grup rówieśniczych. To właśnie owe wspólnoty rówieśnicze mogą stawać się przestrzenią preewangelizacyjną lub ewangelizacyjną, która będzie przyciągać innych młodych ludzi do konkretnej części Kościoła, jaką jest parafia. Właśnie w taki sposób może dokonywać się socjalizacja religijna. Jedną z największych zalet grup rówieśniczych jest zapewnienie potrzeb związanych z afiliacją. Osoby młode same chętnie wspierają siebie w rozwiązywaniu problemów (Kokociński 2011, 57–60).

Zatem w środowisku parafii, która stara się wytworzyć wyrozumiały i otwarty na dialog i rozmowę klimat bądź też posiada dobrze działające wspólnoty rówieśnicze, o wiele łatwiej może nastąpić proces adaptacji we wspólnotie kościelnej. O wiele prościej może być wtedy ludziom młodym przenieść ich pozytywne doświadczenia rodzinne lub środowiskowe i wykorzystać swój młodzieńczy zapał do bycia we wspólnotie i jej świadomego tworzenia. Dokumenty katechetyczne wzywają do odnowy

katechezy w świecie młodych. Jednak aby to nastąpiło, potrzeba odpowiedniego zaangażowania się, słuchania, wzajemności, współodpowiedzialności oraz uznania pierwszoplanowej roli osób młodych (DK 219, 244).

3.4. Troska o wspólnotę

Dyrektorium, mówiąc o Kościele, stwierdza, że jest on tajemnicą komunii, jest ożywiany przez Ducha Świętego, daje nowe życie, ale także, że jego rolą jest tworzenie wspólnoty jako „naturalnego miejsca, w którym ma początek i dojrzewa życie chrześcijańskie” (DK 2020, 4). Jednym z centralnych zadań Kościoła jest troska o właściwe miejsce wierzącego i jego doświadczenie życia (DK 5). Wydaje się, że to zadanie jest szczególnie istotne wobec osób młodych (DK 244). Nie chodzi tu jedynie o widoczną przestrzeń zewnętrzną, lecz to, co jest trwałe i często niewidoczne dla oczu. Zwłaszcza w kontekście osób młodych chodzi o przestrzeń do budowania relacji, modlitwy, harmonijnego rozwoju oraz do służby. Podążając za myślą Marka Dziewieckiego można stwierdzić, że młodzi „pokochają Kościół wtedy, gdy – po pierwsze – pocują się w nim kochani i – po drugie – gdy zobaczą, że także w naszych czasach Kościół ma dla nich najlepszy pomysł na życie” (2023, 19).

Pojawia się zatem potrzeba promowania Kościoła i pokazywania go w świetle wartości budujących oraz pozytywnych. Taka wspólnota może w oczach ludzi młodych stać się miejscem atrakcyjnym. Wobec licznych głosów krytyki warto zatroszczyć się o pozytywny wizerunek medialny wspólnot parafialnych, aby młodzi ludzie chętnie tam przychodzili i mieli warunki do bycia w tej wspólnocie oraz mogli podejmować konkretne działania. Warto promować różnego rodzaju dobre inicjatywy, pamiętając, że to właśnie wspólnota religijna zapewnia osobom w niej uczestniczącym poczucie bezpieczeństwa i przynależności. Jak pokazuje praktyka psychologiczna, we wspólnotach występuje specyficzna, zideologizowana więź grupowa, umożliwiająca budowanie tożsamości przez odwołanie do wyższych wartości (Szauer 2019, 247). Pragnąc zatem dobra osób dorastających i poszukujących swojej własnej tożsamości, należy zadbać, aby w parafiach nie brakowało im przestrzeni i poczucia akceptacji.

Młodzi ludzie w grupie religijnej chcą „dowiedzieć się czegoś ciekawego”, ale także pragną doświadczać więzi rówieśniczych i przyjaźni. Mają możliwość rozmów na ważne dla nich tematy. To właśnie odnalezienie własnego miejsca we wspólnocie religijnej staje się okazją do umocnienia, pogłębienia wiary, realizacji potrzeby modlitwy, nawiązania nowych relacji, rozwoju przywiązania oraz zainteresowania instytucją Kościoła (Szauer 2019, 250).

Potwierdzają to między innymi badania przeprowadzone w południowo-wschodniej Hiszpanii na grupie 531 osób młodych w wieku 16–20 lat. Wykazały one, że młodzież należąca do wspólnoty religijnej lepiej radziła sobie z sytuacjami trudnymi w swoim życiu (Torralba, Oviedo, and Canteras 2021, 4–6). Także w okresie dorastania dostrzegalna jest zmiana stylu funkcjonowania ludzi młodych, związana

z przejściem od stylu konwencjonalnego w kierunku indywidualnego i refleksyjnego. Młody człowiek we wspólnocie religijnej identyfikuje się z pewnymi wzorcami strategii radzenia sobie z sytuacjami trudnymi, które pomagają mu stawiać czoło takim wydarzeniom (Torralba, Oviedo, and Canteras 2021, 6). Młodzież przynależąca do wspólnot religijnych dostrzega więcej możliwości radzenia sobie z problemami niż ich niereligijni rówieśnicy.

Zatem troskę o kształt wspólnoty oraz o właściwe zdefiniowanie w niej swojego miejsca należy uznać za kluczowe zadanie w posługiwaniu wobec ludzi młodych. Świadomy wybór, którego muszą oni dokonać, może dać im poczucie spełnienia w wymiarze ludzkiego rozwoju i stanowienia o sobie samym oraz o swoim losie. To z kolei, w połączeniu z relacją z Bogiem, może rodzić poczucie bycia na właściwym miejscu w świecie (Joachimowska 2020, 47). Znalezienie swojego miejsca we wspólnocie Kościoła staje się wypadkową zakorzenienia w danej rzeczywistości oraz podejmowanych na jej rzecz aktywności. W świetle powyższych stwierdzeń należy jednak podkreślić, że troska o wspólnotę oraz miejsce ludzi młodych we współczesnym tyglu kulturowym wydaje się być nie alternatywą, ale koniecznością, która może młodym ludziom zagwarantować rozwój w wierze.

Podsumowanie

Badania socjologiczne w Polsce w ostatniej dekadzie wskazują na pogłębiające się tendencje polaryzacji postaw i poglądów związanych z wiarą. Zjawisko to dotyczy zwłaszcza ludzi młodych, którzy w okresie swojego dorastania i dojrzewania powinni odnaleźć swoje własne miejsce we wspólnocie Kościoła. Jednak coraz częściej tak nie jest. Ludzie młodzi z różnych powodów, często bezpowrotnie, odchodzą od Kościoła i wiary, a jak pokazują zjawiska społeczne ostatnich lat, nawet stają w opozycji do wyznawców Chrystusa i ich poglądów.

W powyższym artykule podjęto próbę analizy zasadniczych elementów stanowiących o przynależności do Kościoła osób w wieku wczesnej adolescencji. Przypomniane zostały elementy charakterystyczne dla tego okresu. Warto w tym miejscu podkreślić, że jest to czas dynamicznych zmian, nabywania nowych doświadczeń, ale także poszukiwania sposobów realizacji swoich własnych pomysłów na życie.

Z analizy teorii wynika, że jest to okres swoistego braku równowagi pomiędzy możliwościami a pragnieniami nastolatka. Dlatego też potrzeba solidnego wsparcia i rozważnego towarzyszenia, aby zażegnany został konflikt pomiędzy potrzebami, obawami a poczuciem przynależności. To właśnie wspólnota Kościoła, kierowana ewangelicznym nakazem troski o słabych, w pierwszym rzędzie ma zatroszczyć się o dobre relacje na poziomie osobowym. Dopiero następnym krokiem, podjętym z dużą dozą wrażliwości i odpowiedzialności, ma być troska o relację nadprzyrodzoną

z Bogiem. To wszystko ma prowadzić do autentycznego doświadczenia wspólnoty i osobowej wiary. Nieustannie towarzyszyć ma temu chęć zrozumienia młodego człowieka wyrażona w postawie otwartości, dialogu i autentyczności.

Ksiądz Franciszek Blachnicki już przed ponad pięćdziesięciu laty powtarzał wczesnochrześcijańską maksymę Tertuliana: *Fiunt, non nascuntur christiani* – stajemy się, a nie rodzimy się chrześcijanami (Blachnicki 1978, 38). W myśl tej zasady cała wspólnota Kościoła powinna dołożyć starań, aby ludzie młodzi, którzy są na początku drogi owego „stawania się”, czuli się dobrze we wspólnocie wyznawców Chrystusa. Rozwaga, doświadczenie życiowe i dojrzałość w wierze mogą skutecznie, nawet w świecie sekularyzującym się, pomóc człowiekowi młodemu się rozwijać i właściwie kształtować we wspólnocie Kościoła, gdzie odnajdzie swoje miejsce i w odpowiednim momencie podejmie służbę.

Bibliografia

- Allen, Kelly, Margaret L. Kern, Dianne Vella-Brodrick, John Hattie, and Lea Waters. 2018. “What Schools Need to Know About Fostering School Belonging: A Meta-Analysis.” *Educational Psychology Review* 30 (1): 1–34. <https://doi.org/10.1007/s10648-016-9389-8>.
- Ano, Gene G., and Erin B. Vasconcelles. 2005. “Religious Coping and Psychological Adjustment to Stress: A Meta-Analysis.” *Journal of Clinical Psychology* 61 (4): 461–80. <https://doi.org/10.1002/jclp.20049>.
- Arslan, Gökmen. 2021. “School Belongingness, Well-Being, and Mental Health among Adolescents: Exploring the Role of Loneliness.” *Australian Journal of Psychology* 73 (1): 70–80. <https://doi.org/10.1080/00049530.2021.1904499>.
- Bandura, Albert. 1971. “Social-Learning Theory of Identificatory Processes.” In *Handbook of Socialization Theory and Research*, edited by David A. Goslin, 2nd ed., 213–62. Chicago: Rand-McNally.
- Bardziejewska, Mariola. 2005. “Okres dorastania: Jak rozpoznać potencjał nastolatków?” In *Psychologiczne portrety człowieka*, edited by Anna Brzezińska, 345–78. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Baumeister, Roy F., and Mark R. Leary. 1995. “The Need to Belong: Desire for Interpersonal Attachments as a Fundamental Human Motivation.” *Psychological Bulletin* 117 (3): 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>.
- Blachnicki, Franciszek. 1978. “Ewangelizacja w procesie budowania ‘nowej parafii.’” *Koinonia* 1: 27–43.
- Boguszewski, Rafał, and Marta Bożewicz. 2019. “Religijność i moralność polskiej młodzieży – zależność czy autonomia?” *Zeszyty Naukowe KUL* 62 (4): 31–52. <https://doi.org/10.31743/zn.2019.62.4.02>.
- Chęć, Magdalena. 2020. *Zachowania ryzykowne i problemowe młodzieży: Uwarunkowania psychospołeczne i rola aktywności wolnoczasowej*. Warszawa: Difin.
- Crone, Eveline A., and Ronald E. Dahl. 2012. “Understanding Adolescence as a Period of Social-Affective Engagement and Goal Flexibility.” *Nature Reviews Neuroscience* 13 (9): 636–50. <https://doi.org/10.1038/nrn3313>.

- Cybal-Michalska, Agnieszka. 2010. "Dylematy tożsamościowe młodzieży w rzeczywistości popkulturowej." In *Kultura popularna: Konteksty teoretyczne i społeczno-kulturowe*, edited by Agnieszka Gromkowska-Melosik and Zbyszko Melosik, 129–40. Kraków: Oficyna Wydawnicza "Impuls."
- Dyczewski, Błażej Adam. 2022. *Zachowaj Trzeźwość Umysłu: Społeczna Diagnoza Uczniów 2021: Lustró: Raport ogólnopolski. Ewaluacja badania*. Poznań: Stowarzyszenie Producentów i Dziennikarzy Radiowych.
- Dziewiecki, Marek. 2023. "Młodzi a wspólnota Kościoła." *Zeszyty Formacji Katechetów* 89 (1): 14–22.
- Ebstone King, Pamela. 2003. "Religion and Identity: The Role of Ideological, Social, and Spiritual Contexts." *Applied Developmental Science* 7 (3): 197–204. https://doi.org/10.1207/s1532480xads0703_11.
- Fowler, James W. 1981. *Stages of Faith: The Psychology of Human Development and the Quest of Meaning*. San Francisco: Harper Collins.
- Fowler, James W., and Mary Lynn Dell. 2010. "Stages of Faith from Infancy Through Adolescence: Reflections on Three Decades of Faith Development Theory." In *The Handbook of Spiritual Development in Childhood and Adolescence*, edited by Eugene C. Roehlkepartain, Pamela Ebstone King, Linda Wagener, and Peter L. Benson, 34–45. Thousand Oaks, CA: SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781412976657.n3>.
- Franciszek. 2013. Adhortacja Apostolska *Evangelii Gaudium* (= EG).
- Gable, Shelly L. 2005. "Approach and Avoidance Social Motives and Goals." *Journal of Personality* 74 (1): 175–222. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00373.x>.
- Gabriel, Karl. 1994. "Jugend, Religion und Kirchengesellschaftlichen Modernisierungsprozess." In *Jugend, Religion und Modernisierung*, edited by Karl Gabriel and Hans Hobelsberger, 53–73. Opladen: Leske + Budrich.
- Gärtner, Christel. 2022. "Secularity as a Point of Reference: Specific Features of a Non-Religious and Secularized Worldview in a Family across Three Generations." *Religions* 13 (6): article no. 477. <https://doi.org/10.3390/rel13060477>.
- Gaś, Zbigniew B., ed. 2015. *Kłopoty z dorosłością*. Lublin: Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie.
- Głąbiński, Janusz. 2019. *Formacja osoby w kontekście społecznym: Krytyczna analiza wybranych materiałów dydaktycznych do nauczania religii w gimnazjum i liceum powstałych w Polsce po 2001 roku*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.
- Goeke-Morey, Marcie C., Laura K. Taylor, Christine E. Merrilees, Peter Shirlow, and E. Mark Cummings. 2014. "Adolescents' Relationship with God and Internalizing Adjustment over Time: The Moderating Role of Maternal Religious Coping." *Journal of Family Psychology* 28 (6): 749–58. <https://doi.org/10.1037/a0037170>.
- Good, Marie, Teena Willoughby, and Jan Fritjers. 2009. "Just Another Club? The Distinctiveness of the Relation Between Religious Service Attendance and Adolescent Psychosocial Adjustment." *Journal of Youth and Adolescence* 38 (9): 1153–71. <https://doi.org/10.1007/s10964-008-9320-9>.
- Grabowska, Mirosława. 2021. "Religijność młodych na tle ogółu społeczeństwa." *Komunikat z Badań CBOS* 144: 1–19.
- Greenfield, Emily A., and Nadine F. Marks. 2007. "Religious Social Identity as an Explanatory Factor for Associations Between More Frequent Formal Religious Participation and Psychological

- Well-Being.” *The International Journal for the Psychology of Religion* 17 (3): 245–59. <https://doi.org/10.1080/10508610701402309>.
- Hagerty, Bonnie M.K., Judith Lynch-Sauer, Kathleen L. Patusky, Maria Bouwsema, and Peggy Collier. 1992. “Sense of Belonging: A Vital Mental Health Concept.” *Archives of Psychiatric Nursing* 6 (3): 172–77. [https://doi.org/10.1016/0883-9417\(92\)90028-h](https://doi.org/10.1016/0883-9417(92)90028-h).
- Jankowiak, Barbara, and Ewa Wojtynkiewicz. 2018. “Kształtowanie się tożsamości w okresie adolescencji a podejmowanie zachowań ryzykownych w obszarze używania alkoholu przez młodzież.” *Studia Edukacyjne*, no. 48: 169–85. <https://doi.org/10.14746/se.2018.48.11>.
- Joachimowska, Magdalena. 2020. “O potrzebie odnalezienia swojego miejsca w świecie – humanistyczne inspiracje do działań wychowawczych.” *Horyzonty Wychowania* 19 (52): 45–55. <https://doi.org/10.35765/hw.1845>.
- Kohut, Heinz. 1977. *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.
- Kokociński, Maciej. 2011. *Rola grupy rówieśniczej w socjalizacji młodzieży*. Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania.
- Kopiczko, Tomasz. 2020. “Trudności komunikacyjne zagrożeniem dla wychowania religijnego w rodzinie. Zarys problematyki.” *Studia Katechetyczne* 16: 57–74. <https://doi.org/10.21697/sk.2020.16.4>.
- Kurzydło, Dariusz. 2021. “Nowi adresaci katechezy.” *Studia Katechetyczne* 17: 129–44. <https://doi.org/10.21697/sk.2021.17.8>.
- Lee, Richard M., and Steven B. Robbins. 1995. “Measuring Belongingness: The Social Connectedness and the Social Assurance Scales.” *Journal of Counseling Psychology* 42 (2): 232–41. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.42.2.232>.
- Magaldi-Dopman, Danielle, and Jennie Park-Taylor. 2010. “Sacred Adolescence: Practical Suggestions for Psychologists Working with Adolescents’ Religious and Spiritual Identity.” *Professional Psychology: Research and Practice* 41 (5): 382–90. <https://doi.org/10.1037/a0020941>.
- Makselon, Józef, ed. 1990. *Psychologia dla teologów*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT.
- Malarecki, Marcin. 2021. “Dorastanie we współczesności.” *Zeszyty Formacji Katechetów* 81 (1): 57–66.
- Malik, Sara Fatima, and Jamil A. Malik. 2023. “Mediating Role of Sense of Belonging between Diffusive Identity Style and Personal Accountability: Moderation by Friends’ Support in Pakistan.” *Canadian Journal of Family and Youth* 15 (1): 1–13. <https://doi.org/10.29173/cjfy29903>.
- Mariański, Janusz. 2022. “Religijność młodzieży szkół średnich w procesie przemian (2015–2022) – analiza socjologiczna.” *Chowanna* 59: 1–34.
- Markstrom, Carol A., Erron Huey, Bethanie Morris Stiles, and Amanda L. Krause. 2010. “Frameworks of Caring and Helping in Adolescence: Are Empathy, Religiosity, and Spirituality Related Constructs?” *Youth & Society* 42 (1): 59–80. <https://doi.org/10.1177/0044118x09333644>.
- Maslow, Abraham H. 1943. “A Theory of Human Motivation.” *Psychological Review* 50 (4): 370–96. <https://doi.org/10.1037/h0054346>.
- Mastalski, Janusz. 2007. *Samotność globalnego nastolatka*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Państwowej Akademii Teologicznej.
- Melosik, Zbyszko. 2013. *Kultura popularna i tożsamość młodzieży: W niewoli władzy i wolności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza “Impuls”.
- Murawski, Roman. 1989. “Rozwój religijny.” In *Teoretyczne założenia katechezy młodzieżowej*, edited by Roman Murawski, 70–94. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Offmański, Andrzej. 2003. “Katecheza młodzieżowa na poziomie szkół ponadgimnazjalnych.” In *Katechetyka szczegółowa*, edited by Józef Stala, 169–217. Tarnów: Biblos.

- Oleszkowicz, Anna, and Alicja Senejko. 2011. "Dorastanie." In *Psychologia rozwoju człowieka: Podręcznik akademicki*, edited by Janusz Trempała, 259–86. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Osewska, Elżbieta. 2020. *Rodzina i szkoła w Polsce wobec współczesnych wyzwań wychowawczych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.
- Paloutzian, Raymond F., Sebastian Murken, Heinz Streib, and Sussan Rößler-Namini. 2013. "Conversion, Deconversion, and Spiritual Transformation: A Multilevel Interdisciplinary View." In *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, edited by Raymond F. Paloutzian and Crystal L. Park, 2nd ed., 399–421. New York: The Guilford Press.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji. 2020. *Dyrektorium o katechizacji*. Translated by Aleksandra Soroka-Kulma. Kielce: Jedność (= DK).
- Płaziński, Artur. 2019. "Rola szkoły katolickiej wobec wyzwań społeczeństwa ponowoczesnego." *Kieleckie Studia Teologiczne* 18: 147–56.
- Rawicka, Iwona. 2020. "Współczesna młodzież, jej poglądy i wyznawane wartości." *Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego* 40 (1): 135–54. <https://doi.org/10.25167/sth.1948>.
- Rydz, Elżbieta. 2007. "Kształtowanie się religijności młodzieży w wieku gimnazjalnym." In *Wychowanie młodzieży w średnim wieku szkolnym*, edited by Józef Stala, 23–42. Tarnów: Biblos.
- Samulnik, Tomasz. 2022. *Doświadczenie a teologia*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Segiet, Katarzyna, ed. 2015. *Młodzież w dobie przemian społeczno-kulturowych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Skymba, Haley V., Cali Joyce, Eva H. Telzer, and Karen D. Rudolph. 2022. "Peer Adversity Predicts Interpersonal Needs in Adolescent Girls." *Journal of Research on Adolescence* 32 (4): 1566–79. <https://doi.org/10.1111/jora.12741>.
- Smith, Christian, and Melinda Lundquist Denton. 2009. "Adolescent Religion and Life Outcomes." In *Soul Searching: The Religious and Spiritual Lives of American Teenagers*, edited by Smith Christian and Melinda Lundquist Denton, 218–58. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/019518095x.003.0008>.
- Suszek, Hubert, Emilia Wegner, and Norbert Maliszewski. 2015. "Przeniesienie i jego użyteczność w psychoterapii w świetle badań empirycznych." *Roczniki Psychologiczne* 18 (3): 345–62. <https://doi.org/10.18290/rpsych.2015.18.3-4pl>.
- Szauer, Remigiusz. 2019. "Moralność małżeńsko-rodzina w ujęciu uczniów szkół średnich i uczelni wyższych w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej. Studium socjologiczno-pastoralne." *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 26: 185–202. <https://doi.org/10.18276/skk.2019.26-09>.
- Tajfel, Henri. 1972. "Social Categorization." In *Introduction à la psychologie sociale*, edited by Serge Moscovici, 272–302. Paris: Larousse.
- Tatala, Małgorzata, and Czesław Walesa. 2021. "Porównanie doświadczeń religijnych w okresie wczesnej, średniej i późnej dorosłości." *Psychologia Rozwojowa* 26 (1): 37–48. <https://doi.org/10.4467/20843879pr.21.003.14117>.
- Torralba, Josefa, Lluís Oviedo, and Manuel Canteras. 2021. "Religious Coping in Adolescents: New Evidence and Relevance." *Humanities and Social Sciences Communications* 8 (1): article no. 121. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00797-8>.
- VanderZanden, James Wilfrid. 1984. *Social Psychology*. 3rd ed. New York: Random House. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/9643101.html>.
- Walesa, Czesław. 1997. "Psychologiczna analiza zmian w rozwoju religijnym człowieka." *Roczniki Filozoficzne* 45 (4): 109–32.

- Wills, Thomas Ashby, Alison M. Yaeger, and James M. Sandy. 2003. "Buffering Effect of Religiosity for Adolescent Substance Use." *Psychology of Addictive Behaviors* 17 (1): 24–31. <https://doi.org/10.1037/0893-164x.17.1.24>.
- Winch, Robert F. 1962. *Identification and Its Familial Determinants; Exposition of Theory and Results of Pilot Studies. Advanced Study in Sociology*. Indianapolis, IN: Bobbs-Merrill.
- Wong, Y. Joel, Lynn Rew, and Kristina D. Slaikeu. 2006. "A Systematic Review of Recent Research on Adolescent Religiosity/Spirituality and Mental Health." *Issues in Mental Health Nursing* 27 (2): 161–83. <https://doi.org/10.1080/01612840500436941>.
- Ziebertz, Hans-Georg, Chris Hermans, and Ulrich Riegel. 2010. "Interkulturalität, Identität Und Religion." In *Gender in Islam Und Christentum. Theoretische Und Empirische Studien*, edited by Hans-Georg Ziebertz, 79–92. Berlin: LIT.
- Zuhri, Muhammad Noor. 2023. "Cognitive Psychology Development In The Early Adolescence." *Journal of Education on Social Issues* 2 (1): 44–51.

